

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.110
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу НДЛ інтернаціоналізації
вищої освіти, професору кафедри
романської філології факультету
романо-германської філології
Русудан МАХАЧАШВІЛІ

ВІДГУК

Офіційного опонента **Жуковської Вікторії Вікторівни**, доктора філологічних наук, професора, проректора з наукової та міжнародної роботи, професора кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка про дисертацію **Наталії Богданівни Денисової «Англомовний дискурс досліджень онлайн-навчання: семантика і прагматика»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

1. Актуальність дисертаційного дослідження. Системні трансформації сучасного освітнього середовища та інтенсивний розвиток онлайн-навчання в умовах цифровізації й постпандемічних змін зумовили формування спеціалізованого різновиду англомовного наукового дискурсу – дискурсу досліджень онлайн-навчання. Вивчення нових форматів академічної комунікації із залученням комплексного аналізу на перетині семантики, прагматики та квантитативно-корпусної лінгвістики узгоджується з актуальними тенденціями розвитку корпусно-орієнтованих дискурсивних студій (Ancarno, 2020; Baker, 2025; Flowerdew, 2023; Gillings et al., 2023). У цьому контексті дисертаційна праця Наталії Богданівни Денисової «Англомовний дискурс досліджень онлайн-навчання: семантика і прагматика» є особливо на часі. Здійснений багатоаспектний аналіз семантичних і дискурсивно-прагматичних властивостей англомовного дискурсу досліджень онлайн-навчання спрямований на розв’язання одного з нагальних завдань корпусно-орієнтованих дискурсивних студій – виявлення семантичних моделей та прагматичних стратегій, що визначають організацію академічної онлайн-комунікації. Своєчасність дослідження також підсилюється потребою інтеграції квантитативно-корпусного інструментарію з дискурсивно-прагматичним аналізом для встановлення закономірностей функціонування мовних одиниць у сучасному академічному онлайн-середовищі на основі репрезентативних емпіричних даних.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Наукова новизна результатів дисертації полягає у розробленні та теоретичному обґрунтуванні інтегрованої корпусно-

семантико-прагматичної моделі аналізу англомовного дискурсу досліджень онлайн-навчання. У роботі на матеріалі репрезентативного корпусу наукових статей (1400 текстів із баз Scopus і Web of Science) уперше здійснено цілісну реконструкцію семантичної організації цього дискурсу з виокремленням лексико-семантичного ядра, типових тематичних кластерів і концептуальних полів, змодельованих на основі об'єктивних частотних і колокаційних показників (MI-score, logDice). Встановлено закономірності функціонування ключових лексем і колокацій як носіїв стабільних концептуальних зв'язків, що формують мережеву структуру дискурсу досліджень онлайн-навчання. Уперше запропоновано та обґрунтовано семантико-прагматичну типологію дієслів як індикаторів комунікативних інтенцій (когнітивних, процедурних, репортивних, оцінних й інтерперсональних) та доведено їхню роль у структуризації академічного викладу. Новим також є використання педагогічної таксономії Блума як інтерпретаційної рамки для пояснення взаємозв'язку мовних стратегій і типів пізнавальної діяльності. Отримані результати розширюють теоретичні уявлення про механізми концептуалізації, аргументації та комунікативної організації знання в дискурсі досліджень онлайн-навчання та конкретизують можливості корпусно-орієнтованих підходів у дослідженні сучасної академічної комунікації.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретичне значення результатів дисертації Наталії Богданівни Денисової полягає в уточненні семантичних і прагматичних характеристик академічного дискурсу досліджень онлайн-навчання. Отримані результати сприяють подальшому розвитку вітчизняних корпусно-орієнтованих підходів до аналізу спеціалізованих типів дискурсів. Запропоноване у розвідці поєднання корпусних методів із дискурсивно-прагматичною інтерпретацією уможливило конкретизувати механізми взаємодії лексико-семантичних моделей, прагматичних стратегій й комунікативних інтенцій у наукових онлайн-текстах та розкрити закономірності організації академічної комунікації в умовах цифровізації освіти.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх застосування у курсах з корпусної лінгвістики, дискурс-аналізу, прагматики та прикладної лінгвістики, а також у викладанні академічного письма англійською мовою. Результати дослідження можуть бути використані у міждисциплінарних студіях з онлайн-освіти, цифрової гуманітаристики та освітніх технологій.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова обґрунтованість результатів дисертації забезпечується цілісною методологічною базою, що поєднує положення сучасної теорії дискурсу, прагмалінгвістики та квантитативно-корпусної лінгвістики. Достовірність отриманих результатів підтверджується репрезентативністю сформованого корпусу англомовних наукових статей (1400 текстів із баз Scopus і Web of Science загальним обсягом понад 900 тис. слововживань за 2020–2023 рр.), укладеного за чітко визначеними критеріями відбору та попередньо

опрацьованого із застосуванням інструментарію SketchEngine (лематизація, нормалізація, асоціативні міри).

Валідність результатів дисертації зумовлена застосуванням релевантного інструментарію аналізу, що поєднує кількісні (частотний, колокаційний, тезаурусний аналіз, використання статистичних показників, зокрема асоціативних мір) і якісні (прагматичний, дискурсивний, контекстуально-інтерпретаційний) підходи, а також елементи інтелектуального аналізу даних. Положення, що виносяться на захист, і висновки дослідження є логічно виведеними з опрацьованого емпіричного матеріалу, узгоджуються з поставленими завданнями та відзначаються належним рівнем обґрунтованості й аргументованості.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Поставлені у дисертації завдання розв'язані у повному обсязі, що підтверджується логічною узгодженістю структури роботи, системністю аналізу та відповідністю отриманих результатів меті дослідження. Здобувачка продемонструвала належний рівень опанування сучасною методологією наукової діяльності, зокрема здатність інтегрувати квантитативно-корпусний та дискурсивно-прагматичний підходи, обґрунтовано добирати інструментарій аналізу та інтерпретувати емпіричні дані. Загалом рівень виконання дослідження засвідчує сформованість у здобувачки навичок самостійної наукової роботи, розвиненого аналітичного мислення та здатності до узагальнення результатів на належному теоретичному і методологічному рівнях.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні результати дисертаційного дослідження повною мірою відображено у 17 наукових публікаціях за темою роботи, з яких 11 виконано одноосібно, а 6 – у співавторстві.

Зокрема, основні положення та результати дослідження опубліковано у 4 статтях у наукових виданнях, включених на момент публікації до Переліку наукових фахових видань України (з них 2 одноосібні та 2 у співавторстві). Додаткове висвітлення результатів здійснено у 13 публікаціях, серед яких 10 – у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій та 3 – у фахових наукових виданнях.

Апробацію результатів дослідження забезпечено також шляхом їх представлення на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Усі публікації відповідають тематиці дисертації та відображають її основні положення і результати.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 344 сторінки, з них 243 сторінки основного тексту. Бібліографія налічує 295 джерел. Роботу ілюстровано 19 таблицями та 101 рисунком.

Розділ 1 «Теоретичні засади розвідки дискурсу онлайн-навчання» забезпечує належно обґрунтоване теоретичне підґрунтя дисертації. У ньому окреслено провідні напрями дослідження дискурсу, узагальнено підходи та критерії його аналізу; аргументовано наголошено, що *«значення не зводиться до лексико-граматичних характеристик, а формується у взаємодії мовної організації висловлювання, ситуації спілкування, інтенційної спрямованості та очікуваних інтерпретацій адресата»* (ст. 39). Така позиція засвідчує розуміння інтегративної природи семантики і прагматики та їх взаємодії в межах дискурсивних студій.

Позитивно оцінюючи виконаний у традиціях описової аналітики огляд теорій і концепцій, слід відзначити прагнення авторки не лише репрезентувати наявні підходи, а й критично їх осмислювати та формулювати власну дослідницьку позицію. Зокрема, це виявляється у визначенні дискурсу онлайн-навчання, що трактується як *«сукупність англомовних наукових текстів, у яких онлайн-навчання постає об'єктом наукової рефлексії та концептуалізується через відносно стабільні семантичні й прагматичні моделі опису та інтерпретації»* (с.60) У цілому розділ відзначається внутрішньою логічною впорядкованістю та завершеністю.

У **розділі 2 «Методологія та матеріали дослідження»** авторка послідовно вибудовує аналітичну модель дослідження, інтегруючи *«кількісні методи, що виявляють закономірності у даних, із якісними підходами, які дозволяють інтерпретувати ці закономірності в ширшому дискурсивному контексті»* (ст. 67). Розділ вирізняється чіткою структурованістю та логічною завершеністю: від обґрунтування корпусної лінгвістики як методологічної основи – до конкретизації інструментів (SketchEngine), методів аналізу та процедур обробки матеріалу. Особливої уваги заслуговує докладний опис корпусного інструментарію, який *«забезпечує можливість виявляти ключові терміни, аналізувати їхні колокаційні профілі, досліджувати прагматичні функції та відстежувати динаміку розвитку термінології та тематичних кластерів у досліджуваному дискурсі»* (ст. 68).

Окремо слід відзначити обґрунтованість укладеного дослідницького корпусу: чітко визначено критерії відбору текстів (наукові публікації з баз Scopus і Web of Science за 2020–2023 рр.) та його параметри *«917 506 токенів, що становить 762 318 окремих слововживань. Загальна кількість речень – 32 044. Лексичний склад охоплює 25 099 різних словоформ, 16 939 лем, а також 63 граматичні теги, що забезпечує достатню варіативність для семантико-прагматичного аналізу»* (с. 93).

Переконаливим варто визнати виклад **розділу 3 «Семантичні особливості англомовного дискурсу досліджень онлайн-навчання»**, у якому авторка реалізує корпусно-орієнтований підхід до аналізу лексико-семантичної організації досліджуваного дискурсу. Системне розкриття дослідницьких завдань забезпечено логічною послідовністю аналізу, спочатку виокремлено ключові лексеми, потім встановлено та охарактеризовано їхні тематичні кластери, а далі проаналізовано механізми номінації процесів та їх семантичної структуризації.

Результати аналізу засвідчують, що семантична організація цього різновиду дискурсу характеризується внутрішньою впорядкованістю, яка формується через взаємодію кількох рівнів мовного кодування. На лексичному рівні виявлено ядро одиниць (*learning, engagement, interaction, assessment, feedback, performance, environment, motivation*), які вирізняються високою частотністю та стабільністю в корпусі й виконують функцію семантико-дискурсивних маркерів, структуруючи основні тематичні зони. Показано, що ці одиниці реалізують своє значення у стійких словосполученнях типу *online learning, learning outcomes, student engagement*, які відображають типові моделі концептуалізації освітніх процесів.

Аналіз тематичних кластерів (педагогічного, технологічного, психологічного, методологічного) демонструє їхню роль у формуванні багаторівневої семантико-дискурсивної організації, у межах якої репрезентуються взаємопов'язані групи процесів освітньої діяльності (навчальна діяльність, взаємодія, залученість, результативність, умови навчання та мотиваційно-афективні чинники). Показово, що ці кластери функціонують не ізольовано, а формують мережеву модель дискурсу (с. 134, 136).

У підрозділі 3.3 здійснено аналіз номінації процесів, який виявив основні типи мовного кодування: вербальні номінації, номіналізації, ад'єктивні модифікатори, складені конструкції та технологічно зумовлені одиниці. Доведено, що процедурні дієслова (*design, develop, interact, assess*) репрезентують типові сценарії освітньої діяльності та відтворюють послідовність аналітичних операцій, тоді як номіналізації (*engagement, interaction, evaluation*) забезпечують абстрагування, компресію та стандартизацію наукового викладу. Тезаурусні зв'язки цих одиниць уможлиблюють виокремлення функціональних груп процесів (створення, взаємодія, підтримка, оцінювання, алгоритмізація) та формують стійкі семантичні мікрополя.

У розділі 4 «Прагматичні особливості англomовного дискурсу досліджень онлайн-навчання» авторка апробує інтегрований підхід до аналізу дієслів як ключових носіїв прагматичних значень і комунікативних інтенцій академічного тексту. Розпрацьовано семантико-прагматичну типологію дієслів (когнітивні, процедурні, репортивні, оцінні, інтерперсональні), яка «відтворює домінантні комунікативні інтенції авторів академічних текстів про онлайн-навчання» (ст. 255), та здійснено аналіз їхніх частотних, колокаційних і дискурсивних характеристик, що забезпечило цілісне бачення прагматичної організації досліджуваного дискурсу.

Показано, що кожен із виокремлених типів дієслів корелює з певним рівнем наукового викладу (осмислення, аналіз, аргументація, оцінювання та соціальна взаємодія). Важливим є також проведений кількісний аналіз, який засвідчує домінування процедурних дієслів (*conduct, implement, design*) і дієслів повідомлення інформації (у тексті роботи «репортивних дієслів» – н.д., *show, indicate, report*), що підтверджує емпіричну спрямованість сучасного дискурсу онлайн-навчання. Водночас значна представленість когнітивних

дієслів (*understand, identify, analyze*) вказує на орієнтацію дискурсу досліджень онлайн-навчання не лише на опис, а й на інтерпретацію знання.

Деталізований аналіз колокаційних профілів дієслів окресленої семантики уможливує реконструкцію послідовності аналітичних операцій, що охоплюють ідентифікацію явищ та їх подальше узагальнення, що корелює з рівнями пізнавальної діяльності, репрезентованими у таксономії Блума.

Загальні висновки дисертації узагальнюють результати проведеного дослідження та систематизують основні положення, що впливають із семантичного й прагматичного аналізу англomовного дискурсу досліджень онлайн-навчання, відзначаючись логічною послідовністю та узгодженістю з поставленими завданнями.

У **додатках** представлено допоміжні матеріали, зокрема фрагменти корпусних даних, таблиці частотних і колокаційних показників, приклади аналітичних процедур та інші ілюстративні матеріали, що підвищують прозорість дослідження і підтверджують обґрунтованість отриманих результатів.

Відтак, структура дисертації визначається метою і завданнями дослідження; зміст роботи відзначається внутрішньою узгодженістю й завершеністю.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. З аналізу тексту дисертації вбачається дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності. Використані ідеї, результати й тексти інших авторів мають належні покликання на відповідне джерело. Рукопис дисертації пройшов перевірку на наявність плагіату у системі Identific. За результатами автоматизованої перевірки на виявлення текстових збігів встановлено, що коефіцієнт подібності (відсоток схожості у з усіма джерелами) становить 1%. У публікаціях, у яких висвітлено основні наукові результати дисертації, коефіцієнт подібності (відсоток схожості з усіма джерелами) становить 23%.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Підкреслюючи належний рівень виконання дисертації, вважаємо за необхідне зробити деякі критичні коментарі:

1) У розділі 1 п. 1.3. здобувачка надає розгорнутий і концептуально вмотивований опис специфіки дискурсу досліджень онлайн-навчання. Водночас, попри деталізацію його характеристик, дискусійним залишається питання правомірності виокремлення цього дискурсу як самостійного різновиду. У зв'язку з цим потребує уточнення: які саме критерії покладено в основу його відмежування від суміжних академічного й освітнього онлайн-дискурсів? Чи є достатнім аргументом тематична спільність лексем (*online learning, student engagement* тощо), чи таке розмежування потребує додаткового обґрунтування з урахуванням жанрових, прагматичних і риторичних параметрів? Яким чином ці критерії операціоналізуються в межах дослідження?

2) У п 2.7 «Метод інтелектуального аналізу даних (Data Mining) в обробці корпусу» Розділу 2 авторка обґрунтовує доцільність залучення інструментів штучного інтелекту для впорядкування корпусних даних, формування класифікаційних схем і виявлення латентних зв'язків між мовними параметрами. Такий підхід загалом відповідає сучасним тенденціям корпусно-орієнтованих досліджень і є методологічно виправданим, зокрема в контексті інтеграції кількісних і якісних процедур аналізу.

Водночас у межах проведеного дослідження потребує більшої конкретизації характер застосування ШІ-асистованих інструментів. Зокрема, не уточнено, які саме програмні засоби, моделі чи алгоритмічні рішення були використані для реалізації процедур Data Mining. Важливо також зазначити, що відповідна інформація не відображена у переліку використаних застосунків.

3) У розділі 3 п.3.2 привертає увагу певна методологічна неузгодженість між задекларованими критеріями виокремлення тематичних кластерів і їх практичною реалізацією. Авторка зазначає, що кластеризація ґрунтується на поєднанні «частотного профілювання, колокаційної сполучуваності та тематичного групування» (с. 119), однак у викладі відсутні конкретні кількісні показники, які б підтверджували частотну домінантність окремих лексем чи кластерів. Водночас формулюються узагальнення на кшталт «*центральне місце посідають лексеми feedback, formative assessment...*», «*у корпусі простежуються стабільні комбінації типу course design, learning outcomes...*» (ст. 123), що потребують емпіричного підтвердження. У зв'язку з цим постає питання, які саме частотні або статистичні показники слугують підставою для кваліфікації цих лексем як центральних, типових, стабільних і чи підтверджується це корпусними показниками.

Потребує уточнення і процедура інтерпретації корпусних даних. У низці випадків (Розділ 3) наведені контексти (наприклад, *timely feedback helped students refine their arguments, formative assessment guided learners*) слугують підставою для узагальнених висновків про зміну освітніх парадигм («*перехід від інструктор-центрованих моделей до студентоцентризованих*» (ст.123)) та ін., однак не показано, якою мірою ці приклади є репрезентативними для всього корпусу. Відтак виникає питання щодо співвідношення між ілюстративним матеріалом і квантитативно підтвердженими даними.

Окремо варто звернути увагу на непослідовність у формуванні лексичного наповнення кластерів. Зокрема, до педагогічного кластера віднесено лексеми, пов'язані з оцінюванням (*assessment, feedback* та ін. (ст.121)), тоді як семантично близькі одиниці (*syllabus, assignment, digital resources*) уналежнюються до соціально-контекстуального кластеру (Рис. 3.5. ст. 132), який за визначенням має відображати «*макросоціальні умови, інституційні обмеження та суспільні чинники функціонування онлайн-навчання*» (ст. 132). Така класифікація потребує чіткішого критеріального обґрунтування.

4) Методологічного уточнення потребує і підхід до аналізу номінації процесів (Розділ 3 п. 3.3). Авторка пропонує кілька типів моделей (вербальні

(тобто дієслівні), номіналізовані, атрибутивні, складені конструкції, технологічно зумовлені одиниці), однак критерії їх виокремлення мають різнорівневий характер (лексичний, синтаксичний, функціональний), що зумовлює певну асиметрію. У зв'язку з цим постає питання щодо єдності підстав класифікації. Відповідно, висновок про домінування дієслівних моделей репрезентації процесів онлайн-навчання потребує додаткового обґрунтування, зокрема через кількісне підтвердження та зіставлення з іншими типами номінації.

5) У розділі 4 п. 4.1 запропоновано типологію дієслів як індикаторів комунікативних інтенцій (когнітивні, процедурні, репортивні тощо). Водночас одна й та сама лексема (*suggest, indicate*) може реалізувати різні функції залежно від контексту вживання. У зв'язку з цим потребує уточнення, за якими критеріями здійснюється віднесення дієслів до певного типу та яким чином у межах аналізу враховується їхня поліфункціональність.

6) У висновках до роботи авторка зазначає: *«Репрезентативність корпусу підтверджується наявністю як загальнонаукового лексикону, типового для англомовного академічного письма, так і тематично маркованих одиниць, пов'язаних із концептом learning, що свідчить про відповідність корпусу поставленим дослідницьким завданням»* (ст. 260). Водночас таке трактування репрезентативності фокусується переважно на лексичному наповненні корпусу, тоді як у корпусній лінгвістиці це поняття традиційно пов'язується з принципами добору матеріалу, його жанровою збалансованістю та структурною пропорційністю. Постає питання: чи може лексична релевантність слугувати достатнім критерієм репрезентативності корпусу, і яким чином у дослідженні враховано інші параметри – зокрема жанрову, тематичну та функціональну збалансованість матеріалу?

Зазначимо, що висловлені коментарі не є категоричними й не зменшують наукову новизну, теоретичну та практичну значущість отриманих дисертанткою результатів. Наведені зауваження мають уточнювальний характер і спрямовані на підсилення методологічної строгості та доказовості дослідження, яке загалом вирізняється системністю, логічністю та належним рівнем наукової аргументації. Окреслені питання лише підкреслюють нагальність корпусно-орієнтованих дискурсивних розвідок для вітчизняних лінгвістичних студій та потреби розробки алгоритмів та методик корпусного аналізу із застосуванням функціонала наявних корпусних сервісів та платформ. Авторка має повне право захищати свої позиції та переконання під час захисту дисертації.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Здобувачка продемонструвала належний рівень теоретичної підготовки та володіння сучасною методологією лінгвістичних досліджень, зокрема у сфері дискурс-аналізу та корпусної лінгвістики. Сформовані аналітичні вміння виявляються у здатності працювати з емпіричними даними, застосовувати відповідний інструментарій і обґрунтовано інтерпретувати результати. Загалом рівень

підготовки свідчить про сформованість фахових компетентностей і готовність до самостійної науково-дослідницької діяльності.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

З огляду на вищезазначене є всі підстави зробити висновок, що дисертація «Англомовний дискурс досліджень онлайн-навчання: семантика і прагматика» є самостійною і завершеною науковою працею, в якій її авторкою, Наталією Богданівною Денисовою, отримано нові науково обґрунтовані результати, що сприятимуть подальшому становленню вітчизняних корпусно-орієнтованих дискурсивних студій. Робота та наукові публікації відповідають вимогам академічної доброчесності й чинним вимогам до дисертаційних досліджень.

Дисертація Наталії Богданівни Денисової «Англомовний дискурс досліджень онлайн-навчання: семантика і прагматика» відповідає п.6-9 Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації!», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а авторка роботи – Наталія Богданівна Денисова – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент – доктор філологічних наук,
професор, проректор з наукової та міжнародної роботи,
професор кафедри міжкультурної
комунікації та іншомовної освіти
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Вікторія ЖУКОВСЬКА